

Бібліометричний аналіз наукових досліджень з питань державного управління вищою освітою в сфері фізичної культури та спорту

(Представлено: д.е.н., д.держ.упр. Грицишен Д.О.)

У статті розглянуто теоретико-методологічні положення розвитку вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту в частині визначення предметно-об'єктного стану дослідження питань щодо державного управління вищою освітою в сфері фізичної культури та спорту на підставі бібліометричного аналізу наукових праць, які містяться в наукометричних базах даних Scopus і Web of Science. Перші статті присвячені вивченню питання освіти в сфері фізичної культури і спорту в базі даних Web of Science були опубліковані в 1997 році, а в Scopus – в 1969 році. Протягом 10 останніх років спостерігалось зростання кількості досліджень у цій галузі. Україна входить переліку країн, де публікується найбільше наукових праць за досліджуваною тематикою, що свідчить про те, що українські науковці активно досліджують питання фізичної культури та спорту для розвитку нових методик навчання та тренувань, вдосконалення спортивного обладнання та технологій, а також для вивчення впливу фізичної активності на здоров'я та психоемоційний стан людини. За тематикою «фізична культура та спорт» найбільше досліджень здійснено в сфері освіти і науки, суспільних та спортивних наук. В результаті проведеного аналізу визначено предметно-об'єктний стан дослідження питань щодо державного управління вищою освітою в сфері фізичної культури та спорту, що створює наукову базу формування суспільної проблеми в частині вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту, яка ідентифікує необхідність перегляду механізмів державного управління.

Ключові слова: бібліометричний аналіз; державна політика; освіта; фізична культура; спорт; Україна.

Постановка проблеми. Освіта в сфері фізичної культури і спорту відіграє важливу роль у формуванні здорового способу життя та розвитку спортивної культури суспільства. Програми освіти в цій галузі зазвичай включають в себе теоретичні знання з фізіології, анатомії, теорії тренування, методики викладання фізичної активності, а також практичні навички у проведенні спортивних занять та організації спортивних подій. Освіченість у сфері фізичної культури і спорту дозволяє вчителю, тренеру чи іншим фахівцям в цій галузі надавати належні поради та вести роботу з популяризації фізичної активності серед населення, що сприяє здоров'ю та підвищує якість життя. Зростаючий інтерес до спорту та фізичної активності у світі сьогодні відкриває нові можливості для розвитку спортивної індустрії та спортивного туризму, що робить освіту в цій сфері ще більш актуальною і важливою.

Натомість питання державного управління вищою освітою в сфері фізичної культури і спорту вимагають здійснення дослідження результатів в науковому середовищі задля виявлення проблемно-орієнтованих тенденцій розвитку даної сфери.

Метою дослідження є здійснити науково-бібліометричний аналіз досліджень щодо державного управління вищою освітою в сфері фізичної культури та спорту, що дозволить окреслити предметно-об'єктний стан дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В науковій літературі питання державного управління вищою освітою в сфері фізичної культури та спорту розкриваються в наукових роботах зарубіжних та українських дослідників, як: Барра А.Д.О., Сільва С.А.П.Д.С. і Віторіно М.Р. [1], Бишевец Н., Денисова Л., Шинкарук О., Сергієнко К., Усиченко В., Степаненко О., Сиваш І. [3, 4], Вільяфуерте Дж., Перес Л. та Дельгадо В. [9], Кабіш Д. [5], Мозолев О., Халус О., Блощинський І., Ковальчук Р. [7], Блинова О., Попович І., Гуліас І., Стрілець-Бабенко О., Міненко О. [2] та інші.

Викладення основного матеріалу. Бібліометричний аналіз як метод дослідження використовується для оцінки наукової продуктивності, цитованості та інших параметрів наукових публікацій в конкретній науковій області. Тому за допомогою бібліометричного аналізу в дослідженні прослідковано основні тенденції розвитку науки державного управління вищою освітою в сфері фізичної культури та спорту, а також зосереджено увагу на ключових питаннях, що потребують уточнення та детального вивчення. Наукометричні бази даних Scopus і Web of Science стали основою для проведення дослідження.

Web of Science є однією з найвідоміших та впливових наукометричних баз даних у світі, що включає різноманітні наукові видання, такі як журнали, матеріали конференцій, книги та інші публікації з різних наукових галузей. Пошуковий запит для наукометричної бази ми сформулювали наступним чином

«education in the field of physical culture and sports». Загалом у даному ресурсі міститься 209 публікацій з питань освіти сфері фізичної культури та спорту. Динаміка представлена на рисунку 1. Ці дані свідчать про активний науковий інтерес до проблем освіти в контексті фізичної культури та спорту, що вказує на важливість цієї теми і необхідність подальшого дослідження та розвитку в цьому напрямку.

Згідно даних рисунку 1 можемо побачити, що перші статті присвячені вивченню питання освіти в сфері фізичної культури і спорту були опубліковані в 1997 році. Однак, стрімке зростання публікаційної активності спостерігається з 2014 року, що свідчить про зростаючий інтерес наукової спільноти до цієї проблематики. Останні 10 років припали на основну частину досліджень у цій галузі. Піком став 2019 рік, коли було опубліковано 25 робіт, присвячених дослідженню освіти в сфері фізичної культури і спорту.

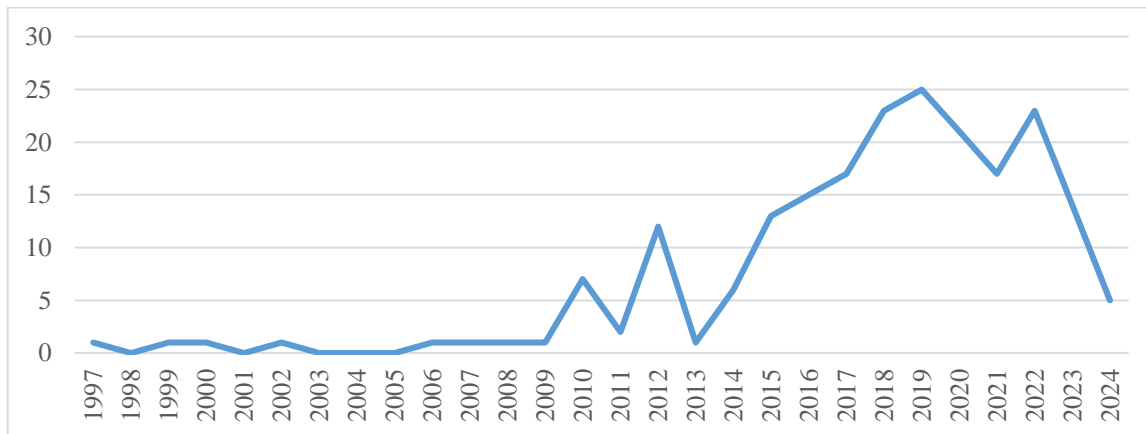

Рис. 1. Динаміка кількості публікацій за пошуковим запитом «education in the field of physical culture and sports» у базі даних Web of Science

Наступним кроком ми проведемо аналіз публікацій за географічним розподілом (рис. 2).

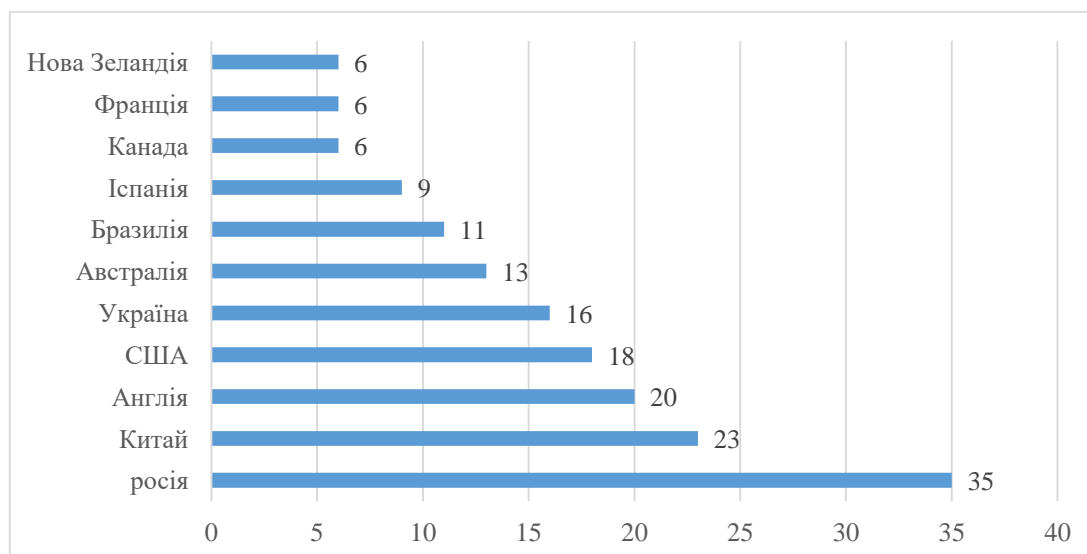

Рис. 2. Динаміка кількості публікацій за пошуковим запитом «education in the field of physical culture and sports» у базі даних Web of Science за географічним розподілом

Згідно з рисунком лідируючі позиції у даному рейтингу мають: росія (35 публікацій), Китай (23 публікацій), Англія (20 публікацій), США (18 публікацій), Україна (16 публікацій), Австралія (13 публікацій), Бразилія (11 публікацій), Іспанія (9 публікацій), Канада (6 публікацій), Франція (6 публікацій) та Нова Зеландія (6 публікацій). Варто відмітити, що українські науковці активно досліджують питання фізичної культури та спорту для розвитку нових методик навчання та тренувань, вдосконалення спортивного обладнання та технологій, а також для вивчення впливу фізичної активності на здоров'я та психоемоційний стан людини.

*Структура досліджень освіти у сфері фізичної культури та спорту
за предметною областю у базі даних Web of Science*

№	Галузь дослідження	Кількість документів	% від загальної кількості документів
1.	Освіта та освітні дослідження	93	44,498
2.	Соціальні науки	76	36,364
3.	Спортивні науки	59	28,230
4.	Наука, технологія	15	7,177
5.	Економіка підприємства	10	4,785
6.	Комп'ютерна наука	10	4,785
7.	Психологія	10	4,785
8.	Інженерія	6	2,871
9.	Історія	6	2,871
10.	Реабілітація	5	2,392
11.	Сільське господарство	4	1,914
12.	Науки про навколишнє середовище, Екологія	4	1,914
13.	Поведінкові науки	3	1,435
14.	Громадська екологічна гігієна праці	3	1,435
15.	Соціологія	3	1,435
16.	Інші	25	11,96

Структура досліджень за предметною галуззю відображає широкий спектр інтересів та проблем, які вивчаються у контексті фізичної культури та спорту. Найбільшу частку займає саме освіта (44,498 % від загальної кількості документів), на другому місці з часткою 36,364 % знаходяться соціальні науки, що ж стосується спортивних наук, то їх частка становить 28,23 %. На інші предметні області припадає менше ніж по 10 %. Хоч категорія спортивних наук безпосередньо пов'язана з фізичною культурою та спортом, але менш представлена в порівнянні з іншими галузями. Загалом аналіз показує широкий спектр наукових досліджень, які проводяться в області освіти в сфері фізичної культури та спорту, та вказує на важливість міждисциплінарного підходу у вивченні цієї проблематики.

За даними бази даних Web of Science, існує значний інтерес до цієї тематики серед наукової спільноти. Варто відмітити, що лідерами за приналежністю дослідників, що вивчають питання освіти в сфері фізичного виховання та спорту є такі українські установи як Міністерство освіти та науки, Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського, Полтавський державний медичний університет, Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського та Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка. Це свідчить про активну наукову діяльність та значний внесок у розвиток науки в цій сфері з боку українських наукових установ.

За типом роботи, кількість публікацій за пошуковим запитом «education in the field of physical culture and sports» у базі даних Web of Science розподіляється наступним чином: Статті – 159; Роботи – 40; Огляди – 9; Розділи на книги – 4; Інше – 6. Цей розподіл вказує на те, що більшість досліджень в цій області представлені у формі наукових статей, що свідчить про активність науковців в цьому напрямку.

Варто також провести аналіз наукових робіт проіндексованих наукометричною базою Scopus, в якій зберігаються публікації з різних наукових галузей, включаючи природничі, технічні, медичні, соціальні науки та гуманітарні дисципліни.

Якщо використовувати запит «education in the field of physical culture and sports», то всього 12 документів ми можемо знайти в даній базі. Для більш ґрунтовного дослідження ми використаємо пошуковий запит «physical culture and sports», але обмежимо його за такими ключовими словами як освіта, навчання, студентська молодь, спортивна підготовка, навчання персоналу, навчальний процес, навчальні програми, академічні досягнення, освітня програма, дистанційне навчання, освітні технології, освітні заклади, освітнє середовище, навчальна програма, коледжі та університети, змішане навчання, що дозволить звузити кількість робіт та проводити подальший аналіз публікацій з питань освіти в сфері фізичної культури та спорту.

Загалом у базі Scopus міститься 531 публікація з досліджуваної тематики. Це вдвічі більше, якщо порівнювати з Web of Science. Це свідчить про те, що база Scopus може бути більш інформативним джерелом для досліджень у цій галузі.

У 60-ті роки минулого століття науковці почали активно досліджувати питання освіти у сфері фізичної культури та спорту. Наукова спільнота виявила зацікавленість у вивченні педагогічних методик, програм

навчання та їх впливу на фізичний розвиток, здоров'я та загальний розвиток особистості. Проте до 2012 року активність у публікаціях була низькою, а основна частина досліджень з'явилася лише протягом останнього десятиліття.

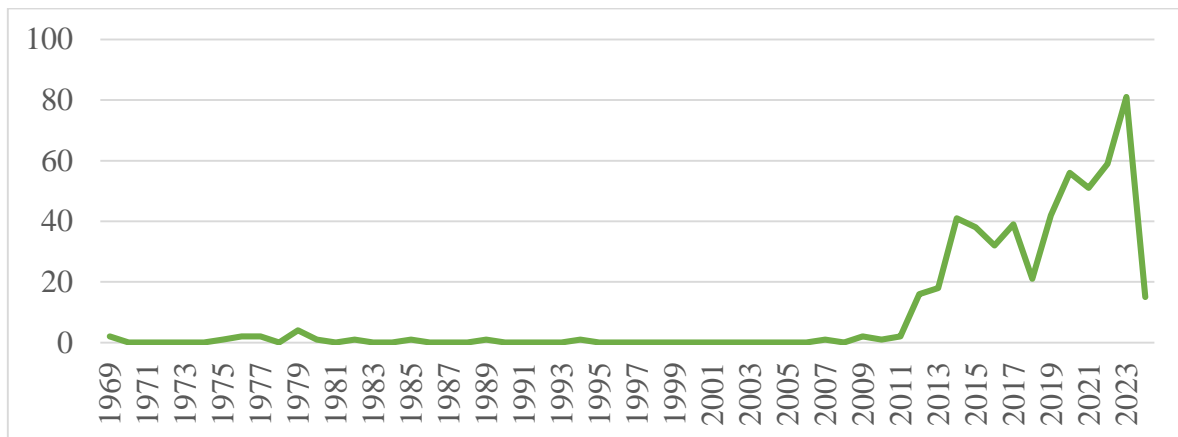

Рис. 3. Динаміка кількості публікацій з питань освіти в сфері фізичної культури та спорту у базі даних Scopus

Піковим моментом публікаційної активності став 2023 рік, а вже за перший квартал 2024 року опубліковано 15 наукових праць. Зростання обсягу досліджень у цій галузі свідчить про бажання вивчати і вдосконалювати систему фізичного виховання та спортивної підготовки, а також забезпечити якісну освіту в цих сферах.

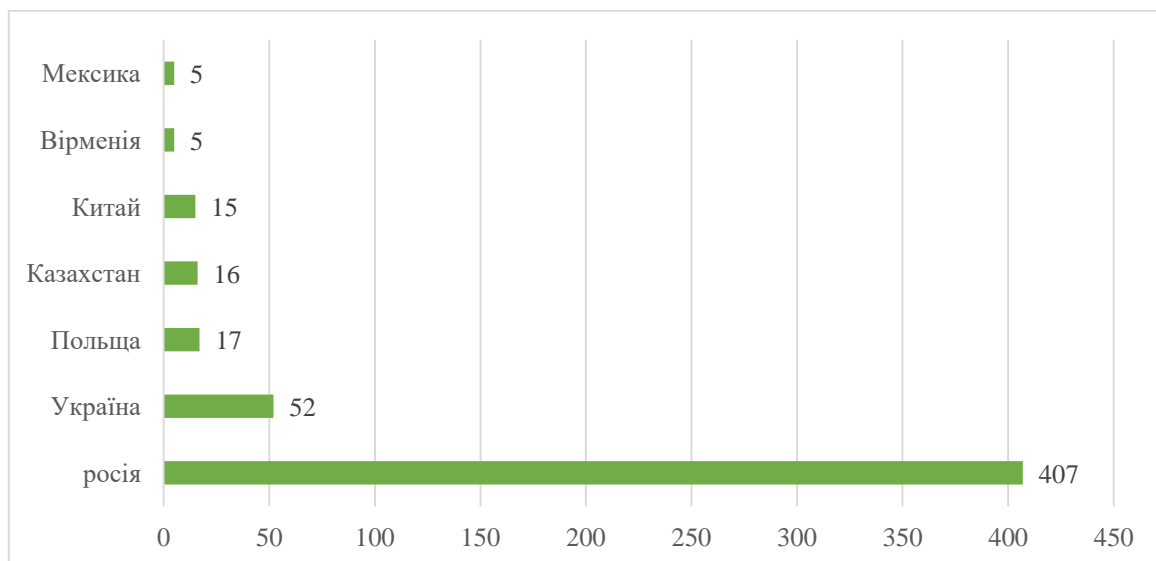

Рис. 4. Кількість публікацій з питань освіти в сфері фізичної культури та спорту у базі даних Scopus за географічним розподілом

Наукові публікації з питань освіти в сфері фізичної культури та спорту в базі даних Scopus розподілені за географічними категоріями наступним чином: Україна – 52 публікації; Польща – 17 публікацій; Казахстан – 16 публікацій; Китай – 15 публікацій; Вірменія – 6 публікацій; Мексика – 6 публікацій;

Україна займає одне з провідних місць у цьому списку, що свідчить про значний інтерес та активність українських науковців у вивченні цієї проблематики.

5 найбільш цитованих статей українських дослідників з питань освіти в сфері фізичної культури та спорту в наукометричній базі даних Scopus

№	Назва документа	Автори	Журнал	Рік публікації	Кількість цитувань
1.	Використання методів математичної статистики у спортивно-педагогічних дослідженнях магістрів фізичного виховання і спорту	Бишевец Н., Денисова Л., Шинкарук О., Сергієнко К., Усиченко В., Степаненко О., Сиваш І. [3]	Журнал фізичного виховання і спорту, 19, с. 1030–1034, 148	2019	33
2.	Управління кадрами розвитку освіти у сфері фізичної культури і спорту в Україні: порівняльний аналіз (1992–2016 рр.)	Мозолєв О., Халус, О., Блощинський І., Ковальчук Р. [7]	Журнал фізичного виховання і спорту, 19, с. 185–192, 28	2019	20
3.	Хмарні технології в дистанційному навчанні фахівців фізичної культури і спорту	Денисова Л., Шинкарук О., Усиченко В. [4]	Журнал фізичного виховання і спорту, 18, с. 469–472, 66	2018	18
4.	Психологічна безпека освітнього простору в структурі мотиваційної спрямованості спортсменок: порівняльний аналіз.	Блинова О., Попович І., Гуліас І., ... Стрілець-Бабенко О., Міненко, О. [2]	Journal of Physical Education and Sport, 22 (11), pp. 2723–2732	2022	16
5.	Результати моніторингу фізичного здоров'я студенток під час пандемії COVID-19	Мозолєв О., Поліщук О., Кравчук Л., ... Жаровська О., Казимір В. [8]	Journal of Physical Education and Sport, 20, pp. 3280–3287, 445	2020	15

Крім найбільш цитованих статей варто звернути увагу і на роботи інших науковців у цій галузі. Так, вітчизняні науковці Лазоренко С., Лоза Т., Самохвалова І., Хоменко Є. та Олійник Н. підготували доповідь «Підготовка майбутніх фахівців фізичної культури і спорту до використання цифрових технологій охорони здоров'я у професійній діяльності» для виступу на міжнародній конференції. У своєму дослідженні автори зазначають, що розвиток інформаційних технологій призвів до появи спеціалізованого програмного забезпечення в різних галузях знань, зокрема здоров'я та спорту. Знання про них і вміння ними користуватися стають провідними в роботі спортсменів та їх тренерів, тому оволодіння ними має відбуватися в рамках професійної підготовки. У статті описано спецкурс «Цифрові оздоровчі технології», який вивчають майбутні фахівці *фізичної культури і спорту*: зміст, форми, методи та засоби навчання. Автори наводять результати статистичного аналізу та підтверджують ефективність спецкурсу: студенти підтверджують уміння використовувати спеціалізоване програмне забезпечення для розробки оздоровчих програм та програм реабілітації спортсменів [6].

Скімов С., Фірсова Н., Тинний В., Кузьменко Д., Белякова О. у своїй роботі «Використання цифрових технологій на заняттях з фізичного виховання учнів з ослабленим станом здоров'я» відзначають, що найважливішим завданням уроків фізичної культури є виховання інтелектуально і фізично розвиненої молоді. Науковці зауважують, що спорт і фізичне виховання сприяють формуванню загальної та професійної культури студентів. Фізична культура відображається на способі життя людини, а також на ставленні до свого здоров'я. Важливу роль у формуванні прагнення до здорового способу життя у студентів з ослабленим здоров'ям відіграє самостійна робота зі зміцнення здоров'я. На уроках фізичної культури для учнів з ослабленим здоров'ям важливо правильно дозувати рівень фізичного навантаження

та контролювати стан здоров'я учнів під час цих занять. Для цього дослідження автори використовували Smart Watch, що дозволило їм швидко виміряти пульс, рівень артеріального тиску та частоту дихання піддослідних. Це дозволило аналізувати ці показники в реальному часі. Науковці відзначають, що стан здоров'я і навчання учнів тісно взаємопов'язані. Як висновок, дослідники пишуть, що для того, щоб студенти активно збільшували свій інтелектуальний багаж, необхідні регулярні заняття спортом та здоровий спосіб життя. Процес цифровізації фізичної культури і спорту потребує підготовки спеціалістів, які володіють навичками роботи з цифровим середовищем [10].

Наступним кроком проведемо аналіз кількості публікацій з питань освіти в сфері фізичної культури та спорту у базі даних Scopus за предметними областями. У базі даних Scopus кількість публікацій з питань освіти в сфері фізичної культури та спорту розподілена за наступними предметними областями: соціальні науки – 38 %; медичні професії – 38 %; ліки – 8 %; мистецтво та гуманітарні науки – 3%; бізнес, менеджмент та бухгалтерський облік – 2 %; інженерія – 2 %.

Серед закордонних науковців досліджувана тематика є актуальною за такими напрямками, як: проблеми фізичного виховання, спорту та відпочинку в Екваторі [9]; державна спортивна політика [1]; розробка національної системи фізичного виховання для зниження факторів ризику захворювань у Німеччині [5] та інші.

Вивчення рівня задоволеності очікувань учнів і батьків щодо спортивних занять дало змогу авторам зробити висновок про недостатній рівень та необхідність удосконалення системи державного управління освітою, а також підвищення мотивації до викладання та інновацій у навчальних програмах [9].

Барра А.Д.О., Сільва С.А.П.Д.С. і Віторіно М.Р. аналізують можливості і обмеження використання підходу логічної основи в підготовці менеджерів для планування, моніторингу та оцінки державної політики та програм спорту в бразильському муніципалітеті. У висновки дослідники звертають увагу на відсутність структурованих дій в сфері державного управління та необхідність удосконалення даної системи [1].

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок. Освіта у сфері фізичної культури та спорту виконує ключову роль у формуванні здорового способу життя та розвитку суспільства. Вивчення цієї області в рамках наукових досліджень є надзвичайно актуальним і важливим для розуміння її значення та впливу на людське здоров'я, фізичний та психологічний розвиток, а також соціокультурний контекст.

Загалом наукова спільнота виявляє значний інтерес до освіти в сфері фізичної культури та спорту, який відображається у великій кількості публікацій у базі даних Web of Science. Переважна більшість досліджень представлена у формі наукових статей, що свідчить про активність та інтенсивність наукової діяльності у цій області. Лідерами за приналежністю дослідників, що вивчають питання освіти в цій сфері, є українські наукові установи, що свідчить про важливість та актуальність цієї тематики для української науки.

У наукометричній базі даних Scopus кількість публікацій з питань освіти в сфері фізичної культури та спорту вдвічі менша ніж у Web of Science. Варто зауважити, що значний вклад у розвиток досліджень зробили українські науковці. Аналіз наукових досліджень підтверджує, що освіта в сфері фізичної культури та спорту має великий вплив на всі аспекти людського життя. Отримані результати вказують на можливості подальших наукових досліджень у цьому напрямі.

References:

1. Barra, A.D.O., Silva, S.A.P.D.S. and Vitorino M.R. (2016), «Public sports policy: A formative experience for sports administrators based on the logical framework approach», *Journal of Physical Education and Sport*, Vol. 16 (3), P. 841.
2. Blynova, O., Popovych, I., Huias, I. et al. (2022), «Psychological safety of the educational space in the structure of motivational orientation of female athletes: a comparative analysis», *Journal of Physical Education and Sport*, Vol. 22 (11), pp. 2723–2732.
3. Byshevets, N., Denysova, L., Shynkaruk, O. et al. (2019), «Using the Methods of Mathematical Statistics in Sports and Educational Research of Masters in Physical Education and Sport», *Journal of Physical Education and Sport*, Vol. 19, P. 1030.
4. Denisova, L., Shynkaruk, O. and Usychenko, V. (2018), «Cloud technologies in distance learning of specialists in physical culture and sports», *Journal of Physical Education and Sport*, T. 18 (Apr.), Iss. 1, pp. 469–472.
5. Kabisch, D. (1982), «Development of a national system of physical training to decrease risk factors of diseases in GDR», *Annals of Clinical Research*, Vol. 14, pp. 42–47.
6. Lazorenko, S. et al. (2021), «Preparation of Future Specialists in Physical Culture and Sports for the Use of Digital Health Technologies in Professional Activity», *44th International Convention on Information, Communication and Electronic Technology (MIPRO)*, Opatija, Croatia, 27 September – 1 October 2021, doi: 10.23919/mipro52101.2021.9596770.
7. Mozolev, O., Halus, O., Bloschynskiy, I. and Kovalchuk, R. (2019), «Human resources management of educational development in sphere of physical culture and sports in Ukraine: comparative analysis (1992–2016)», *Journal of Physical Education and Sport*, Vol. 19 (Supplement issue 1), Art 28, pp. 185–192, doi: 10.7752/jpes.2019. s1028.

8. Mozolev, O., Polishchuk, O., Kravchuk, L. et al. (2020), «Results of monitoring the physical health of female students during the COVID-19 pandemic», *Journal of Physical Education and Sport*, Vol. 20, pp. 3280–3287.
9. Villafuerte, J., Pérez, L. and Delgado, V. (2019), «Challenges of physical education, sports, and recreation in Ecuador: the teaching competences», *Retos*, Vol. 36, Issue 2, pp. 327–335.
10. Yekimov, S., Firsova, N. and Tynnyi, V. (2023), «The use of digital technologies in physical education classes for students with a weakened state of health», *E3S Web Conf.*, 420, P. 10041, doi: 10.1051/e3sconf/202342010041.

Чиж Віктор Васильович – здобувач, викладач кафедри фізичного виховання та спорту Державного університету «Житомирська політехніка».
<https://orcid.org/0000-0002-1677-4399>.
E-mail: kfvs_chvv@ztu.edu.ua.

Chyzh V.V.

Bibliometric analysis of scientific research on issues of state administration of higher education in the sphere of physical culture and sports

The article examines the theoretical and methodological provisions of the development of higher education in the field of physical culture and sports in terms of determining the subject-objective state of research on issues related to state management of higher education in the field of physical culture and sports based on bibliometric analysis of scientific works contained in scientometric databases Scopus and Web of Science data. The first articles devoted to the study of education in the field of physical culture and sports were published in the Web of Science database in 1997, and in Scopus in 1969. Over the last 10 years, there has been an increase in the number of studies in this field. Ukraine is included in the list of countries that publish the most scientific works on the researched topic, which indicates that Ukrainian scientists are actively researching the issues of physical culture and sports for the development of new teaching and training methods, improvement of sports equipment and technologies, as well as for studying the impact of physical activity on a person's health and psycho-emotional state. On the subject of «physical culture and sports», the most researches were carried out in the field of education and science, social and sports sciences. As a result of the analysis, the subject-object state of the research on issues related to state management of higher education in the field of physical culture and sports was determined, which creates a scientific basis for the formulation of a social problem in the part of higher education in the field of physical culture and sports, which identifies the need to review the mechanisms of state management.

Keywords: bibliometric analysis; state policy; education; physical culture; sport; Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 31.01.2024.